

Mateusz Tubisz

ROLA OJCA W PROCESIE MORALNEGO WYCHOWANIA DZIECKA – ASPEKT PRAWNO-PSYCHOLOGICZNY

Wprowadzenie

W tradycyjnym ujęciu elementarnym zadaniem ojca było zapewnienie bytu materialnego całej rodzinie, a wyłącznie na matce spoczywał obowiązek wychowania potomstwa

¹. Wówczas miarą dojrzałości każdego mężczyzny była jego zdolność finansowa. W takim klasycznym podziale ról nie było miejsca na okazywanie uczuć, przekazywanie wartości czy budowanie jakiegokolwiek relacji z dziećmi przez ojca. Jednak tradycyjny wizerunek ojcostwa uległ pewnym modyfikacjom z racji zupełnie odmiennych, panujących warunków w dobie XXI wieku. Współczesny ojciec ma do spełnienia w rozwoju moralnym dziecka specyficzną, niezwykle ważną i trudną funkcję. W żadnym przypadku nie zastąpi go nawet najlepsza matka, ale także jego rola nie może polegać na zastąpieniu matki. Skomplikowany proces wychowania dzieci jest z góry skazany na niepowodzenia, jeżeli są one pozbawione wpływu wychowawczego ojca. Ojciec ma za zadanie wnieść w życie dziecka pierwiastek stabilizacji wewnętrznej, koniecznej do prawidłowego rozwoju. Autorytet ojca zależy od jego postawy i zaangażowania w rolę wychowawczą. Brak ojca w sposób fizyczny lub ojciec źle sprawujący swoje funkcje w rodzinie w ogromnej mierze decydują o licznych patologiach społecznych. Szlachetne ojcostwo natomiast ochrania rodzinę i daje poczucie wartości. Ojcostwo jest fundamentalnym doświadczeniem mężczyzny. Dzięki niemu może bowiem osiągnąć pełną dojrzałość swojego ludzkiego życia w wymiarze uczuciowym i duchowym². Co więcej, ojcostwo rozpatrywane w kontekście przepisów prawa oznaczać będzie m.in. szereg praw i obowiązków ściśle związanych z władzą rodzicielską, jak również świadome dokonywanie przez ojca oświadczeń woli w imieniu dziecka w taki sposób, by osiągnąć możliwie najkorzystniejszy wynik w danej sprawie, np. odrzucenie spadku, w skład którego wchodzi wyłącznie pasywa.

Miłość ojcowska

Bycie ojcem to wyzwanie, któremu nie każdy mężczyzna potrafi sprostać. Wymaga ono bowiem poświęcenia nie tylko swoich sił i umiejętności, ale przede wszystkim okazania serca. Pomaga ono rozwijać się, wzrastać i pokonywać własne słabości. Zdarza się, że niektórzy ojcowie tłumaczą się brakiem czasu oraz tym, że pracują bardzo dużo właśnie dla dobra dzieci i w ten sposób okazują im swoją miłość. Jednak problem tkwi w tym, że dzieci bardziej potrzebują czasu spędzonego z ojcem i jego zainteresowania niż jego zarobionych dla nich pieniędzy.

Miłość ojcowska ma inny charakter niż miłość macierzyńska. Miłość matki jest co do zasady bezwarunkowa – kocha ona za to, że dziecko po prostu jest. Natomiast ojciec kocha dziecko miłością warunkową – kocha za rozwijanie swoich umiejętności, za ukształtowany kręgosłup moralny, a także za zasady i wartości, którymi dziecko kieruje się w całym toku swojego postępowania w życiu. Jednocześnie miłość ojcowska opiera się na wymagalności, która inspiruje dziecko do ciężkiej pracy nad sobą, motywuje je do działania i ciągłego rozwoju umysłowego, uczuciowego i moralnego. Na dodatek ważnym elementem jest ojcowski krytycyzm. Ojciec otwarcie ocenia dane zachowania i postępowania dziecka, wyrażając szczerą opinię³. A więc miłość do dziecka nie polega na zgadzaniu się na wszystko, czego ono pragnie. Wskazówki oraz normy zachowania powinny być źródłem życiowej mądrości. Ojcowski dar w postaci przekazywanych wartości jest dziecku bardzo potrzebny do tego, by mogło znaleźć punkt odniesienia do zdobycia własnej tożsamości i wolności.

Brak miłości ojcowskiej można zauważyć wtedy, gdy ojciec nie wypełnia swoich prawnych obowiązków. Za przykład można podać sytuację, w której ojciec notorycznie uchyla się od uiszczania alimentów na swoje dziecko, posiadając jednocześnie wysokie dochody oraz możliwości zarobkowe, by móc łożyć na jego utrzymanie.

Autorytet ojca dla córki i syna

Ojciec, który pragnie godnie i właściwie spełniać swoją funkcję powinien koniecznie budować i chronić swój autorytet ojca, gdyż bez jego uznania nie będzie on mógł realnie wpłynąć na wychowanie moralne swojego dziecka. Jeśli ojciec chce, by jego dziecko w dorosłym życiu było pewne siebie i znało swoją wartość, powinien spędzać z nim jak najwięcej czasu, uczestniczyć w codziennych czynnościach i zajęciach. Ponadto chwalić za wyniki i sukcesy. Dziecko w każdym stadium rozwoju potrzebuje uznania ze strony ojca, a także świadomości, że jest on z niego dumny.

Wpływ ojców na swoich potomków de facto trwa przez całe życie. Synowie bowiem w dorosłym życiu przejmują wiele cech osobowości swoich ojców, natomiast córki podświadomie wybierają partnerów o podobnych cechach, które

¹ D. Ruszkiewicz, *Realizacja funkcji opiekuńczo-wychowawczej w rodzinie samotnego ojca*, Toruń 2005, s. 45.

² J. Augustyn, *Ojcostwo. Aspekty pedagogiczne i duchowe*, Kraków 2002, s. 72.

³ K. Pospiszyl, *Ojciec a wychowanie dziecka*, Warszawa 2007, s. 26-32.

oni posiadają. Dlatego niezmiernie ważne jest, aby ojciec dawał należyty przykład swojemu dziecku. Jego słowa muszą mieć odzwierciedlenie w jego działaniach. Nie wystarczy wytłumaczyć dziecku co oznacza być sprawiedliwym, skromnym, uczciwym, szlachetnym, bo przede wszystkim należy dać wyraz swoimi czynami. Każde dziecko jest fenomenalnym obserwatorem, więc w okresie swojego rozwoju spostrzeża u ojca coraz więcej cech, które mu imponują⁴. Skutkiem czego będzie bezkrytycznie naśladowanie jego zachowania.

Kryzys ojcowskiego wzorca skutkuje licznymi patologiami wychowawczymi, np. narkomanią, prostytutką, alkoholizmem dzieci i młodzieży, próbami samobójczymi, czy lekomanią. W wielu takich przypadkach ojciec nie wpoił swojemu dziecku odpowiedniego modelu i wzorca stricte moralnego.

Zachowania patologiczne mogą początkowo skutkować założeniem Niebieskiej Karty na policji, a w dalszej kolejności odpowiednimi procesami sądowymi, tj. o ograniczenie władzy rodzicielskiej, pozbawienie władzy rodzicielskiej, uiszczanie alimentów, czy też skutkować mogą procesami o znęcanie się psychiczne i fizyczne nad dzieckiem.

Rola i zadania ojca

Każdy ojciec powinien być kimś więcej niż tylko rodzicem i wychowawcą – powinien być przyjacielem dziecka. Konieczność obecności ojca w czasie rozwoju dziecka jest faktem bezspornym i niezaprzeczalnym. Ma on bowiem do spełnienia wiele funkcji wypływających z typowych dla mężczyzn cech zachowania, które są nieodzowne w wychowaniu moralnym dziecka. Ojciec spełnia rolę swego rodzaju *mistrza*, który z jednej strony kształtuje osobowość dziecka, uwrażliwia jego sumienie, uczy pokory, odpowiedzialności, autorefleksji, sprawiedliwego traktowania ludzi, a z drugiej strony – uczy sztuki życia w świecie, wyprowadza dziecko z domu i otwiera przed nim cały świat.

Jednym z głównych zadań ojca w moralnym wychowaniu dziecka jest zapewnienie poczucia bezpieczeństwa. Stały kontakt na linii ojciec – dziecko redukuje poczucie zagrożenia. Szczera rozmowa z tatą pozwala sprostać trudnościom, jakie dziecko napotyka w swoim życiu, nadto nabiera pewności siebie oraz samodzielności. Brak troski ze strony ojca powoduje, że czuje się ono bezradne i bezbronne. Łatwo go wówczas skrzywdzić i zranić.

W związku z tym ojciec musi być *stróżem* własnego dziecka. Powinien czuć i uważać na czyhające zagrożenia. Oznacza to również mówienie stanowczo *nie*, gdy zajdzie taka potrzeba, co nie zawsze będzie podobać się dziecku. To jednak w żaden sposób nie powinno zwalniać ojca z jakichkolwiek działań wychowawczych.

Ojciec jest człowiekiem, któremu dziecko bezgranicznie ufa, a zaufanie to zasada się na wspólnym przebywaniu i towarzyszeniu dziecku od pierwszych chwil jego narodzin, mając kolosalne znaczenie w jego rozwoju moralnym i psychicznym. Ojciec ukazuje również dziecku aspekt stricte aksjologiczny życia, wskazując cel ludzkiego istnienia oraz tłumacząc czym jest dobro, a czym cierpienie i zło⁵.

Dzieci potrzebują i oczekują pogłębionego kontaktu z ojcem. A jest on możliwy tylko wtedy, gdy tata jest szczery, otwarty i komunikatywny. Rozmawiając z dzieckiem, można poprzestać na zewnętrznych ogólnikach, można też otworzyć swoje wnętrze, podzielić się przeżyciami, przemyśleniami, opowiedzieć o sukcesach i porażkach. Tylko taka wymiana zdań i uczuć jest prawdziwie konstruktywna. Buduje wówczas więź i stwarza warunki do kompatybilności, a także rewanżu w postaci otwarcia i szczerości dziecka wobec ojca.

Ważnym zadaniem ojca jest ciągłe odpowiadanie na nużące pytania dziecka oraz rozwiewanie jego wszelkich wątpliwości. Każdy ojciec musi uświadomić sobie, że nie są do tego potrzebne specjalistyczne studia z zakresu pedagogiki, czy zdobycie doktoratu z psychologii dziecka. Wystarczy zrozumieć istotę problemu dziecka, który zazwyczaj oznacza trywialne pytanie. Trzeba udzielić mu odpowiedzi w sposób świadomy i pouczający, z całą dozą miłości, a tym samym dając to, co każde dziecko, niezależnie od wieku, pragnie usłyszeć z ust swojego taty. Syn będzie potrzebował słów ojca: *jesteś silnym i odpowiedzialnym mężczyzną*, a córka: *jesteś piękną i mądrą dziewczyną*.

Ojciec, który pragnie nietuzinkowo pełnić swą ojcowską funkcję, powinien nauczyć dziecko, jak radzić sobie ze zranieniami oraz niedostatkami, które niesie ze sobą życie. Ta nauka jest konieczna przede wszystkim dla prawidłowego rozwoju moralnego, jak i psychicznego. Jeśli człowiek nie będzie potrafił panować nad swoimi emocjami i potrzebami oraz nie nauczy się ich kontrolować, wówczas stanie się ich niewolnikiem. Ojciec może nauczyć dziecko tej trudnej umiejętności pod warunkiem, że sam potrafi panować nad sobą oraz będzie żyje zgodnie z założeniami i zasadami, których uczy. Staje się przez w oczach dziecka osobą wiarygodną, co pozwala mu skutecznie wpływać na jego rozwój umysłowy.

Pragmatycznym aspektem moralnego wychowania dziecka jest nauka zdolności do pracy i samodzielnego zarabiania na siebie oraz przekonanie go, iż cały dobrobyt człowieka bierze się z ciężkiej pracy. Skutkuje to nabraniem przez dziecko szacunku do pracy, a także szanowaniu własnych pieniędzy. Na dodatek od ojca wymaga się posiadania aktualnej, prak-

⁴ D. Ruszkiewicz, *Realizacja funkcji opiekuńczo-wychowawczej w rodzinie samotnego ojca*, s. 30.

⁵ K. Pospiszył, *Ojciec a wychowanie dziecka*, s. 130.

tycznej wiedzy na temat otaczającej rzeczywistości, na przykład rynku pracy. Tego rodzaju działanie nie należy do łatwych, dlatego wymaga ono wiele wysiłku i zaangażowania ze strony ojca, aby był w stanie doradzić dziecku w jego wyborach zawodowych.

Powyższe cechy są niezmiernie ważne we wdrażaniu dzieci do przestrzegania zasad moralnych, z racji tego, iż wzruszenie ojca w oczach dziecka wywiera ogromny wpływ na dziecięcą psychikę i sposób postrzegania przez nie świata⁶. Dziecko potrzebuje ojca, który nie będzie konformistą, lecz człowiekiem zdecydowanym i potrafiącym zbudować trwały moralny fundament w jego życiu.

W celu klarownego zobrazowania roli ojca w procesie moralnego wychowania dziecka należy użyć subsydiarnego zestawienia. Sztukę ojcostwa możemy porównać do pracy głębokiej, sukcesywnej i pokornej – podobnej do tej, którą wykonuje rolnik. Codziennie wkłada on całe serce w uprawę swojej ziemi. Wkład i wysiłek ojca jest nieporównywalnie większy i bardziej osobisty, ponieważ dzieli się on ze swoim dzieckiem samym sobą. Jednak jego praca, dokładnie jak w przypadku rolnika, jest wzniosła, a jednocześnie konkretna i pełna prostoty. Wynika ona z udziału w dziele przekazywania życia, które stanowi centrum całego stworzenia. Mądrość zapisana w naturze sprawia, że życie do swego przetrwania nie potrzebuje wyszukanych technologii, naukowych teorii czy skomplikowanych operacji umysłowych. Życie ma swój własny rytm, w którym się reprodukuje, realizuje i w odpowiednim momencie gaśnie. W ojcostwie chodzi więc o zwykłe wspieranie – z uwagą i miłością. Jak dzielny, pokorny i zafascynowany rolnik. Na tym właśnie polega podręcznikowa sztuka ojcostwa.

Dodatkowo ojciec powinien znać swoje prawa i obowiązki wynikające z władzy rodzicielskiej, którą sprawuje. W tej kwestii rola ojca sprowadza się rozsądnych wyborów w imieniu niepełnoletniego dziecka.

Prawa i obowiązki ojca w polskim prawodawstwie

Więź rodzicielska jest prawem podmiotowym każdego ojca oraz faktyczną i aksjologiczną przesłanką zasady „dobra dziecka”, która w każdej rodzinie przejawia się swoistą troską o życie i rozwój dziecka według moralności rodziny, ale w ramach obowiązującego systemu prawnego danego państwa⁷. W polskim systemie prawnym zasada „dobra dziecka” wyznacza również granice ingerencji państwa w prawa rodzicielskie wykonywane przez rodziców (w tym ojców), które należą do naturalnych i podmiotowych praw człowieka, a których zabezpieczenie jest obowiązkiem każdego państwa, nie tylko demokratycznego⁸.

Pośród aktów prawnych, których przepisy regulują prawa i obowiązki ojca, jest m.in. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej⁹, kodeks postępowania cywilnego¹⁰, prawo o aktach stanu cywilnego¹¹, a także liczne konwencje międzynarodowe¹². Aktem prawnym, w praktyce mającym najszerze zastosowanie, jest kodeks rodzinny i opiekuńczy¹³, ponieważ reguluje m.in. niemajątkowe i majątkowe stosunki między rodzicami i dziećmi oraz stosunki z zakresu opieki i kurateli.

Bardzo ważnym atrybutem praw i obowiązków ojca jest władza rodzicielska, czyli ogół obowiązków spoczywających i praw przysługujących ojcu wobec dziecka, w celu należytego wykonywania pieczy nad jego osobą i majątkiem. Zdaniem Sądu Najwyższego władza rodzicielska to przede wszystkim zespół obowiązków rodziców względem dziecka. Obejmuje ona całokształt spraw dziecka, pieczę nad jego osobą, zarząd jego majątkiem, reprezentowanie go oraz nadawanie zasadniczego kierunku wychowania¹⁴. Toteż ojciec ma prawo wymagać od dziecka posłuszeństwa oraz udzielać mu opinii i zaleceń formułowanych dla jego dobra. Spoczywa na nim obowiązek, aby władzę rodzicielską wykonywać tak jak wymaga tego dobro dziecka i interes społeczny. Natomiast jego powinnością jest wysłuchanie dziecka w ważniejszych sprawach dotyczących jego osoby lub majątku, jeżeli oczywiście rozwój umysłowy, stan zdrowia i stopień jego dojrzałości na to pozwala. W miarę możliwości rodzice powinni uwzględniać rozsądne życzenia dziecka¹⁵.

Ponadto obowiązkiem ojca jest troska o duchowy i fizyczny rozwój dziecka oraz należyte przygotowanie go do pracy dla dobra społeczeństwa odpowiednio do jego uzdolnień¹⁶. Duchowe wychowanie obejmuje wpajanie dziecku zasad moralnych i współżycia społecznego, kształtowanie prawego charakteru, wyrabianie w dziecku sumienności, pracowitości i

⁶ J. Eldredge, *Masz to, czego trzeba*, Poznań - Warszawa 1990, s. 25-35.

⁷ D. Szenkowski, *Zagubiony wymiar „dobra dziecka” w sądach rodzinnych. Prawne i pozaprawne przyczyny niskiej jakości prawa rodzinnego*, [w:] *Współczesne ojcostwo. Konteksty kulturowe, pedagogiczne i prawne*, red. E. Ogrodzka-Mazur, G. Błahut, T. Chmiel, Toruń 2016, s. 65.

⁸ T. Jasudowicz, *Prawa ojców w orzecznictwie strasburskim*, Toruń 2008, s. 67.

⁹ *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze sprost. i zm.

¹⁰ *Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego*, Dz.U. z 1964 r. Nr 43, poz. 296 z późn. zm.

¹¹ *Ustawa z dnia 29 września 1986 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego*, tekst jedn. Dz.U. z 2004 r. Nr 161, poz. 1688 z późn. zm.

¹² *Europejska Konwencja o statusie prawnym dziecka pozamałżeńskiego* sporządzona w Strasburgu dnia 15 października 1975 r., Dz.U. z 1999 r. Nr 79, poz. 889; *Konwencja o prawach dziecka* przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r., Dz.U. z 1991 r. Nr 120, poz. 526 z późn. zm.

¹³ *Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy*, Dz.U. z 1964 r. Nr 9, poz. 59 z późn. zm.

¹⁴ *Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 9 czerwca 1976 r.*, III CZP 46/75, OSNCP 1976, Nr 9, poz. 184.

¹⁵ *Kodeks rodzinny i opiekuńczy*, art. 95.

¹⁶ *Kodeks rodzinny i opiekuńczy*, art. 96.

poczucia obowiązku, miłości do ojczyzny, nawyku poszanowania cudzej własności, zapewnieniu dziecku odpowiedniego do jego uzdolnień wykształcenia i przygotowania do pracy zawodowej. Szczególne znaczenie w dziele wychowania dzieci ma oddziaływanie osobowości rodziców i ich osobisty przykład¹⁷.

Niezależnie od władzy rodzicielskiej ojciec i jego dziecko mają prawo i obowiązek utrzymywania ze sobą kontaktów. Obejmują one w szczególności przebywanie z dzieckiem (spotkania, zabieranie dziecka poza miejsce jego stałego pobytu) i bezpośrednie porozumiewanie się, utrzymywanie korespondencji, korzystanie z innych środków porozumiewania się na odległość (w tym ze środków komunikacji elektronicznej)¹⁸.

Z punktu widzenia praktyki sądowej, od ojca na rzecz dzieci, najczęściej egzekwowany jest obowiązek alimentacyjny. Polega on na dostarczaniu środków utrzymania, a w miarę potrzeby środków wychowania¹⁹.

Z kolei warto również wskazać na arenę międzynarodową i unaocznic zadanie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, którym de facto nie jest zastępowanie kompetencji władz krajowych w regulowaniu sporów o rodzicielstwo na szczeblu krajowym, lecz nadzorowanie na podstawie Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności²⁰ decyzji, jakie władze te podjęły w wykonywaniu swej kompetencji ocennej²¹. Dotychczas najczęstszymi sprawami toczącymi się przed Trybunałem były kwestie naruszeń art. 8 Konwencji²², którego przedmiotem jest ochrona jednostki przed arbitralną ingerencją władz publicznych²³. Dodatkowo długość postępowania w wielu sprawach przekraczała „rozsądny czas”²⁴, a więc dochodziło również do nieprzestrzegania art. 6 ust. 1 Konwencji²⁵.

Ojcostwo w teoriach wybitnych psychoanalityków

Najprecyzyjniej rolę ojca w procesie moralnego wychowania dziecka przedstawia zasłużony psychoanalityk Zygmunta Freud. W swoich teoriach podkreśla, że ojciec odgrywa zasadniczo najważniejszą funkcję w kształtowaniu osobowości dziecka. Przede wszystkim w rozwijaniu mechanizmów funkcjonowania *ja idealnego*, czyli najwyższej warstwy osobowości, zwanej *superego*. Ponadto istnieją dwie przeciwstawne sobie struktury motywacyjne: pierwszą stanowi instynktywistycznie zorientowana sfera *id*, nastawiona w szczególności na zaspokojenie potrzeb popędowych, natomiast drugą – krańcowo przeciwstawną siłę stanowi wspomniane powyżej *superego*, czyli ów surowy cenzor moralny, utożsamiany niekiedy z sumieniem. Obie warstwy posiadają krańcowo różne motywy, doprowadzając do wewnętrznych konfliktów w zakresie ukierunkowania motywacji i postępowania jednostki. Jednakże spór ten może złagodzić trzecia warstwa zwana *ego*. Im lepiej jest rozwinięta, tym bardziej zintegrowana jest cała struktura osobowości i tym mniejsze są konflikty pomiędzy *id* i *superego*. Zdaniem Zygmunta Freuda *ego* jest mediatorem, który w sposób zrównoważony i racjonalny godzi pozostałe tendencje. U każdego dziecka w ciągu pierwszych 5-6 lat kształtują się jego warstwy osobowości. „Superego” powstaje poprzez identyfikację, czyli wytworzenie własnego, idealnego obrazu na podstawie *rzutowania na zewnątrz* sylwetki moralnej i psychicznej ludzi przebywających w otoczeniu dziecka i cieszących się u niego autorytetem. Szczególną rolę spełnia tutaj właśnie ojciec poprzez stosowanie własnych zasad i postawy życiowej. Rozwój pozostałych warstw osobowości jest wynikiem sukcesywnego oddziaływania wychowawczego przez rodziców we wczesnym dzieciństwie²⁶.

Jak stwierdził Talcot Parsons w artykule napisanym wspólnie z R.F. Balesem, najbardziej rozpowszechnionym modelem podziału ról w rodzinie jest objęcie przez matkę funkcji ekspresyjnych, natomiast przez ojca roli *instrumentalnego przywódcy*. Jednak, aby rodzice mogli sumiennie wywiązywać się ze swoich obowiązków w zakresie socjalizacji dziecka, pomiędzy tymi funkcjami powinna istnieć *silna koalicja*. Zdaniem Talcota Parsona w procesie moralizacji dziecka fundamentalną rolę odgrywa erotyzm. Odczucia erotyczne służą jako *siła napędowa* rozwoju postaw moralnych dziecka ze względu na ich specyficzną naturę. W tej kwestii priorytetowym zadaniem ojca jest wpłynięcie na zmianę kierunku zainteresowań erotycznych dziecka z *obiektów* rodzinnych, na *obiekty* pozarodzinne. Jednak, aby ojciec mógł właściwie skierować owe zapędy musi przekształcić się w oczach dziecka w *symbol ojca*. Najsilniejsze jego oddziaływanie pojawia się w okresie bardzo wczesnego dzieciństwa. Im bardziej dziecko pokocha swego ojca, a tym samym im głębiej przyswoi

¹⁷ K. Piasecki, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2009, s. 751-754.

¹⁸ *Kodeks rodzinny i opiekuńczy*, art. 113.

¹⁹ Tamże, art. 128.

²⁰ *Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności* z dnia 4 listopada 1950 r. Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284.

²¹ T. Jasudowicz, *Prawa ojców w orzecznictwie strasburskim*, s. 38.

²² *Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności*, art. 8.

²³ T. Jasudowicz, *Prawa ojców w orzecznictwie strasburskim*, s. 255.

²⁴ Tamże, s. 420.

²⁵ *Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności*, art. 6.

²⁶ K. Pospiszyl, *Ojciec a wychowanie dziecka*, s. 12-21.

sobie jego zasady moralne i poglądy, tym łatwiej wytworzy sobie pożądaną wzór, który pozwoli mu na prawidłowe przystosowanie się do warunków życia w społeczeństwie²⁷.

W swoich pracach wiele uwagi specyficznemu znaczeniu ojca w procesie kształtowania sylwetki moralnej i psychicznej dziecka poświęca Erich Fromm, który jest przedstawicielem tzw. nowej psychoanalizy. Stworzona zaś przez niego orientacja nazywana bywa *psychoanalizą humanistyczną*. Rola ojca w procesie moralnego wychowania dziecka ukazywana jest przez pryzmat porównania miłości ojcowskiej z miłością macierzyńską. Według Ericha Fromma różnią się one od siebie przede wszystkim tym, że matka żywi do dziecka miłość bezwarunkową i pozostaje z nim w bliższym związku. Natomiast ojciec jest pozbawiony związku biologicznego z dzieckiem i nie posiada *danej z natury* umiejętności kochania dziecka wyłącznie z powodu jego istnienia. Zatem miłość ojcowska jest warunkowa - wywołana przez różne czynniki, które są zdeterminowane określonymi cechami zachowania się dziecka. Erich Fromm stwierdza, że ojciec kocha swoje dziecko, ponieważ spełnia jego oczekiwania i jest mu posłusznym. Ojciec reprezentuje świat myśli, przedmiotów, które są dziełem rąk ludzkich, świat prawa i ładu, dyscypliny, podróży i przygody. Na dodatek jest tym, który uczy dziecko oraz tym, który wskazuje mu drogę w życiu. Co więcej, ma za zadanie pomagać dziecku w przezwyciężaniu egocentryzmu. Wzór ojca ogromnie wpływa na dziecko poprzez naukę empatii i troski o drugiego człowieka, rozwój postawy wyzbywania się egoizmu, skuteczne przekazywanie pryncypialnych zasad życia społecznego oraz określonych systemów wartości²⁸.

Rola ojca w wychowaniu i rozwoju dziecka w świetle wybranych wyników badań

Wyniki istotnej części badań dotyczących wpływu matki i wpływu ojca na rozwój dziecka w wyraźny sposób wskazują na szczególnie duże znaczenie roli ojca. W przypadku tych konkretnych przedsięwzięć badawczych rola ojca okazała się istotniejsza od roli matki.

Nie można mówić o tym, że rola matki jest większa, ani że rola ojca jest większa. Obie są ważne, a zarazem różne. Poniższe wyniki badań należy traktować jako przyczynek do zrozumienia specyfiki ojcostwa.

Wpływ ojca obserwowany w dzieciństwie lub okresie dojrzewania:

- przestępczość nieletnich występuje częściej u dzieci, które czuły się odrzucone przez ojca;
- problemy z nauką i przemocą rówieśniczą nastolatków zdarzają się częściej w rodzinach, gdzie w dzieciństwie brakowało bliskości lub akceptacji ojca;
- korzystanie z narkotyków przez nastolatków jest związane brakiem miłości i odrzuceniem przez ojca w dzieciństwie;
- depresja i lęk wśród nastolatków występuje częściej u osób, które mają konfliktową relację z ojcem i nie doświadczają wsparcia od ojca;
- nastolatki częściej przejmują postawy rodziców wobec małżeństwa, rozwodu, męskości, kobiecości i seksualności, jeśli mają bliską relację z ojcem;
- przytulanie przez ojca i zdrowy kontakt fizyczny z ojcem wiąże się z wyższą samooceną nastoletnich dziewcząt;
- brak bliskiej relacji z ojcem stanowi jedną z najważniejszych przyczyn dezorientacji seksualnej chłopców, co prowadzi do zaburzeń tożsamości płciowej i zwiększa prawdopodobieństwo rozwijania się skłonności homoseksualnych;

Wpływ relacji z ojcem w dzieciństwie i okresie dojrzewania obserwowany w dorosłym życiu dziecka:

- mężczyźni, którzy mieli w dzieciństwie dobrą relację z ojcem lepiej radzą sobie z sytuacjami problemowymi i stresem w dorosłości;
- zaburzenia osobowości i zaburzenia jedzenia zdarzają się częściej wśród kobiet, które czuły się odrzucone przez ojców;
- poczucie szczęścia, satysfakcji życiowej oraz niski poziom lęku i depresji u młodych dorosłych wiąże się z silną więzią z ojcem;
- silne ukształtowanie męskiej tożsamości nie zależy od jaskrawości męskich cech ojca, ale od tego, czy ojciec jest bliski i kochający.

Przykładowe uwarunkowania pozytywnego wpływu ojca na rozwój dziecka:

- zaangażowanie ojca wpływa na psychologiczne przystosowanie dzieci, ale pod warunkiem, że jest ono odbierane jako wyraz miłości;
- dla rozwoju dziecka ważniejsza jest jakość relacji z ojcem niż ilość poświęcanego przez ojca czasu i wysiłku;
- ojcowie częściej niż matki zachęcają dzieci do niezależności i podejmowania ryzyka;

²⁷ Tamże, s. 21-26.

²⁸ Tamże, s. 26-32.

- ojcowie są bardziej gotowi do zaangażowania w wychowanie, jeśli wiedzą, że może to mieć istotne znaczenie w życiu ich dzieci²⁹.

Podsumowanie

Dla dziecka *kocham cię* oznacza przede wszystkim poświęcenie mu swojego czasu i interesowanie się jego sprawami. Na nic zdadzą się spacery raz do roku, prezenty i upominki, którymi ojciec chce usprawiedliwić swoją nieobecność przy nim. Elementarną zasadą jest systematyczne i częste spędzanie czasu z dzieckiem. Właśnie wtedy wytwarza się bliska i osobista relacja między dzieckiem, a jego tatą.

Wszystko, co dotąd zostało powiedziane w artykule o ojcu - gwarancja bezpieczeństwa i zaufania, zainteresowanie sprawami dziecka, szczerłość, otwartość, komunikatywność, dostępność i wsparcie - to przymioty prawdziwego przyjaciela. Przyjaciół zaś - to ktoś więcej niż rodzic. To ktoś, do kogo można zwrócić się w potrzebie i zawsze otrzyma się pomoc. Wreszcie ojciec - przyjaciel to swego rodzaju przewodnik po życiu, który będzie reprezentantem szacunku, dyscypliny i przygody. Jego zadaniem jest wyprowadzenie dziecka z idealnego, domowego, matczyngo zacisza i pokazanie mu realnego świata zewnętrznego. W ten sposób wyposaża swego potomka w odwagę, otwartość, siłę. Rozbudza w nim ciekawość i potrzebę eksploracji do tego, co nowe i nieznanne.

Do dojrzałego sprawowania roli ojca potrzebna jest świadomość jej wielkiej wagi. Przekonanie, że to udział w czymś bezcennym, mimo że jednocześnie niesie ze sobą liczne pytania i obawy. Ojcostwo nie może być improwizowane i traktowane z obojętnością jako jeden z wielu życiowych obowiązków do spełnienia. Dotykamy w nim przecież rzeczy wyjątkowych i niepowtarzalnych, odciskając piętno na moralnym rozwoju naszego dziecka, które ma ogromny wpływ na ukształtowanie jego osobowości i wpływa na to, jakim będzie człowiekiem.

Kluczowym ogniwem relacji są również uprawnienia wynikające *stricte* z przepisów prawa, które przysługują ojcu względem dziecka. Dzięki nim dziecko do osiągnięcia pełnoletności pozostaje pod całkowitą pieczę rodzica. W tym czasie ważne jest, aby ojciec potrafił w sposób rozsądny i klarowny wykorzystać przysługujące mu prawa tak, by prawidłowo wykonywał jego prawne obowiązki, tj. zabezpieczenie majątku dziecka, zgoda na leczenie dziecka, wybór drogi edukacji itp.

Ojciec jest dla dziecka wzorem mężczyzny. Podstawą udanego ojcostwa jest udane małżeństwo. Jak mówi J. Pulikowski: *Najważniejsze, co może dać ojciec swoim dzieciom, to po prostu: prawdziwie, mądrze, dojrzałe, wiernie, wyłącznie i dozgonnie kochać ich matkę*. Istotnym czynnikiem wpływającym na jakość wychowywania dzieci jest również prowadzenie przychylniej polityki prorodzinnej przez państwo. Ważnym jej elementem powinno być wspieranie ojcostwa poprzez ukazywanie roli ojca jako fundamentalnej w procesie moralnego wychowania dziecka i docenianej przez autorytety publiczne i instytucje państwowe. Ponadto propagowanie wiedzy o sztandarowej i unikalnej roli ojca i uwarunkowaniach skutecznego ojcostwa przez organizacje warsztatów uczących ojców umiejętności wychowawczych i podpowiadających sposoby budowania pozytywnej więzi z dziećmi. Na dodatek ważnym czynnikiem stabilności społecznej państwa oraz siły i stabilności rodziny jest tworzenie prawa w sposób szanujący prawo rodziców do wychowania dzieci zgodnie z ich przekonaniami moralnymi.

THE ROLE OF THE FATHER IN THE CHILD'S MORAL EDUCATION - LEGAL AND PSYCHOLOGICAL ASPECT

In the past, the mother was obligated to moral education of the child, and the father was responsible only for providing a decent living material for the whole family. Today, the father plays a remarkable role and he has a huge impact on the development of the moral, intellectual and spiritual growth of a child. In addition, the authority of father is a very important element, which is necessary for effective impact for the moral education of the child. The result of his absence may cause a number of social pathologies among children, for example drug addiction or alcoholism. The main functions of the father in the upbringing of a child is to ensure the safety, identity formation, and learn to distinguish good from evil. It is important that the father make the obligations under the law. Additionally the scientific work includes the theories of prominent psychoanalysts. The results of studies on the impact of the development of the child's father highlighted that: the lack of a close relationship with his father may lead to the development of a homosexual tendencies

²⁹ Kancelaria Senatu, *Rola ojca i postawy Polaków wobec ojcostwa w świetle badań społecznych*, [w:] <http://www.senat.gov.pl/gfx/senat/pl/senatekspertyzy/2415/plik/oe211.pdf> (dostęp: 31 grudnia 2016 r.).

among young boys. The most important conclusion is that no person or thing can not replace the real father, who should spend as much time as is possible with a child.

Keywords: Father, child, law, parental authority.